

Język polski
OGÓLNE WYMAGANIA EDUKACYJNE DLA
KLASY 8

niedostateczny

- poziom umiejętności i wiadomości objętych wymaganiami edukacyjnymi klasy 8 uniemożliwia osiągnięcie celów polonistycznych
- uczeń nie potrafi wykonać zadań o niewielkim poziomie trudności

dopuszczający

- poziom umiejętności i wiadomości objętych wymaganiami edukacyjnymi klasy 8 umożliwia osiągnięcie celów polonistycznych
- uczeń potrafi wykonać zadania teoretyczne i praktyczne o niewielkim poziomie trudności

dostateczny

- poziom zdobytych umiejętności i wiadomości objętych wymaganiami edukacyjnymi klasy 8 pozwala na rozwijanie kompetencji ujętych w programie i wynikających z podstawy programowej
- uczeń wykonuje zadania teoretyczne i praktyczne typowe o średnim poziomie trudności ujętych w programie i wynikających z podstawy programowej

dobry

- uczeń poprawnie stosuje wiadomości i umiejętności ujęte w programie nauczania i wynikające z podstawy programowej, rozwiązuje samodzielnie typowe zadania teoretyczne i praktyczne

bardzo dobry

- uczeń sprawnie się posługuje zdobytymi wiadomościami, rozwiązuje samodzielnie problemy teoretyczne i praktyczne ujęte w programie nauczania i wynikające z podstawy programowej, potrafi zastosować poznaną wiedzę do rozwiązywania zadań i problemów w nowych sytuacjach

celujący

- uczeń biegle się posługuje zdobytymi wiadomościami i umiejętnościami w rozwiązywaniu problemów teoretycznych i praktycznych objętych programem

nauczania i wynikających z podstawy programowej, proponuje rozwiązania nietypowe; jest twórczy, rozwija własne uzdolnienia

SZCZEGÓŁOWE WYMAGANIA EDUKACYJNE DLA ABSOLWENTA SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Ocenę **niedostateczną** otrzymuje uczeń, który nie spełnia wymagań kryterialnych na ocenę dopuszczającą.

Ocenę **dopuszczającą** otrzymuje uczeń, który:

Kształcenie literackie i kulturowe

SŁUCHANIE

- rozumie większość poleceń
- uważnie słucha wypowiedzi kolegów i nauczyciela, wyraża prośbę o powtórzenie wypowiedzi
- słucha nagrania wzorcowej recytacji
- mówi na temat najważniejszych treści wysłuchanego utworu
- rozpoznaje typowe fragmenty informacyjne i perswazyjne w wysłuchanym tekście
- rozpoznaje emocje towarzyszące osobie wypowiadającej się, rozumie ogólny sens jej wypowiedzi

CZYTANIE UTWORÓW LITERACKICH I ODBIÓR TEKSTÓW KULTURY

- czyta teksty współczesne i dawne, w tym **pisane gwarą**¹
- **wskazuje w tekstach archaizmy i wyrazy należące do gwar, odszukuje ich znaczenie w przypisach**
- odczytuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, **rzeźbę, grafikę, fotografię**) na poziomie dosłownym, na poziomie krytycznym z pomocą nauczyciela i rówieśników określa temat utworu i poruszony problem, odnosi się do wybranych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego

---

¹ Tłustą czcionką wyszczególniono treści, które pojawiają się po raz pierwszy w klasie 8.

- rozpoznaje wypowiedź o charakterze emocjonalnym, argumentacyjnym, wskazuje w tekście argumentacyjnym tezę, argument i przykłady
- rozpoznaje w tekście najważniejsze informacje, opinie i fakty
- rozróżnia fikcję i kłamstwo
- wie, czym są perswazja, sugestia, ironia, rozpoznaje je w typowych tekstach i sytuacjach
- zauważa wybrane elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim
- wskazuje nadawcę i adresata wypowiedzi
- dostrzega i krótko omawia główne motywy postępowania bohaterów
- odczytując sens utworu, dostrzega wartości, takie jak przyjaźń, wierność, patriotyzm;
- czyta utwory liryczne i dostrzega cechy liryki jako rodzaju literackiego
- zna gatunki należące do liryki: sonet, pieśń, tren, hymn, **fraszka**
- odróżnia osobę mówiącą w wierszu od autora tekstu, bohatera utworu od podmiotu lirycznego
- wymienia środki wyrazu artystycznego wypowiedzi: epitet, uosobienie, ożywienie, neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, **porównanie homeryckie**, **archaizację**, **kolokwializm** – potrafi je wskazać z pomocą nauczyciela
- dostrzega obrazy poetyckie w utworze, potrafi krótko je opisać
- czyta utwory epickie i zna cechy epiki jako rodzaju literackiego, wymienia gatunki należące do epiki – opowiadanie, powieść (i jej odmiany), legendę, baśń, przypowieść (parabolę), mit, nowelę, bajkę pamiętnik, dziennik, fantasy, **epopeję**
- zna elementy rytmizujące wypowiedź – wers, rym, strofa, refren
- wymienia elementy konstrukcyjne świata przedstawionego w utworze
- wskazuje w utworze bohaterów głównych i drugoplanowych, wątek główny i poboczny, omawia zdarzenia wchodzące w skład akcji utworu
- odróżnia narratora od autora tekstu i bohatera utworu
- rozróżnia narrację pierwszo- i trzecioosobową
- rozpoznaje w tekście epickim fragmenty opowiadania i opisu
- wskazuje tytuł, podtytuł, motto, puentę, punkt kulminacyjny
- zna cechy komiksu, **piosenki**
- odróżnia dramat od innych rodzajów literackich, wskazuje elementy dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (**w tym monolog wewnętrzny**) i dialog; **zna podział dramatu na tragedię, komedię i dramat właściwy**

- czyta scenariusze, rozumiejąc ich specyficzną budowę i treść
- potrafi zakwalifikować znane mu teksty jako baśń, bajkę, legendę, mit, nowelę, pamiętnik, dziennik, balladę i satyrę
- posługuje się spisem treści, cytatem z poszanowaniem praw autorskich
- odróżnia tekst literacki od naukowego i popularnonaukowego, z pomocą nauczyciela wyszukuje najważniejsze informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym
- wymienia gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, **artykuł, reportaż**
- z pomocą nauczyciela wskazuje symbole i alegorie w omawianych tekstach kultury
- zna terminy *adaptacja filmowa* i *adaptacja teatralna*
- wymienia osoby uczestniczące w procesie powstawania przedstawienia teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, kostiumolog)
- zauważa najważniejsze związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury
- wspólnie z innymi dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji zjawisk społecznych w ramach różnych projektów grupowych
- **wie, czym jest aforyzm i anegdota**
- z pomocą nauczyciela wskazuje w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) elementy retoryki: **powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy, wyliczenia, wykrzyknienia**
- identyfikuje styl **oficjalny, nieoficjalny (potoczny), urzędowy (mówiony i pisany) i artystyczny**

Tworzenie wypowiedzi (elementy retoryki, mówienie i pisanie)

- pisze na temat, stara się zachować poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną tekstu
- zna najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i **wielokrotnie złożonego**, stara się je stosować w praktyce, popełnione błędy nie uniemożliwiają zrozumienia całości tekstu,
- układa tekst o trójdzielnej kompozycji z uwzględnieniem akapitów, stosuje cytat
- stara się o estetyczny zapis wypowiedzi
- sporządza w różnych formach notatkę dotyczącą wysłuchanej wypowiedzi
- redaguje zrozumiałe ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, uwzględniając w nich najważniejsze, niezbędne elementy oraz właściwy zapis graficzny

- tworzy plan dłuższej wypowiedzi
- formułuje treść sms-a, e-maila, starając się o ich poprawny zapis ortograficzny, dodaje komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej
- streszcza, skraca tekst (w tym tekst popularnonaukowy), poprawnie przytaczając większość zagadnień
- pisze schematyczny opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny
- tworzy krótką wypowiedź o charakterze argumentacyjnym
- w rozprawce z pomocą nauczyciela formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, odróżnia przykład od argumentu, wnioskuje, stara się stosować właściwe rozprawce słownictwo
- pisze proste opowiadanie odtwórcze i twórcze; wie, jak umieścić dialog w tekście
- stosuje narrację pierwszo- i trzecioosobową
- opisuje i **charakteryzuje siebie**, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje wybrane cechy bohaterów literackich i rzeczywistych
- **pisze swój życiorys, CV, a z pomocą nauczyciela podanie i list motywacyjny we własnej sprawie**
- przygotowuje prosty wywiad, zachowując jego układ (pytania – odpowiedzi)
- opisuje elementy dzieła malarskiego, grafiki, plakatu, **rzeźby, fotografii**, wykorzystuje w nich z pomocą nauczyciela podane konteksty
- wspólnie z innymi uczniami pisze scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi
- **pisze prostą, schematyczną recenzję książki/filmu/przedstawienia**
- mówi na temat
- wyraża swoje zdanie i umie je krótko, ale logicznie uzasadnić
- w tekstach mówionych zachowuje poprawność akcentowania wyrazów i zdań, dba o poprawną wymowę, nie popełnia wielu rażących błędów językowych, jego wypowiedź jest komunikatywna
- wygłasza krótki monolog, podejmuje próbę wygłaszania przemówienia oraz próby uczestniczenia w dyskusji
- wygłasza z pamięci tekst poetycki

Kształcenie językowe (gramatyka języka polskiego, komunikacja językowa i kultura języka, ortografia i interpunkcja)

- zna podstawowe zasady ortograficzne (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia

przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości spółgłosek) i najważniejsze wyjątki od nich, stara się stosować je w praktyce, w razie problemów korzysta ze słownika ortograficznego

- wie, czym jest błąd językowy, stara się stosować podstawowe zasady poprawności językowej, a w razie wątpliwości korzysta ze słowników, przede wszystkim słownika języka polskiego, słownika poprawnej polszczyzny oraz słownika frazeologicznego
- ma podstawową wiedzę (stosuje ją w praktyce samodzielnie lub z niewielką pomocą) z zakresu gramatyki języka polskiego:
  - fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne (np. w parach p-b, t-d itd.), ustne, nosowe, twarde i miękkie; wie, na czym polega zjawisko upodobnień pod względem dźwięczności i uproszczeń grup spółgłoskowych, utraty dźwięczności w wygłosie, dostrzega rozbieżności między mową a pismem,
  - słowotwórstwa i słownictwa – wie, czym są wyraz podstawowy i pochodny, podstawa słowotwórcza, formant, rdzeń, rodzina wyrazów i rozpoznaje je na przykładach omawianych na lekcji, rozumie różnicę między wyrazem pokrewnym a bliskoznacznym, dostrzega zróżnicowanie formantów pod względem ich funkcji, rozumie różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów, odróżnia typy wyrazów złożonych, zna typy skrótów i skrótowców oraz stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie, zna i rozumie znaczenie wybranych przysłów, powiedzeń, frazeologizmów itp., z pomocą nauczyciela odróżnia synonimy, antonimy, homonimy, rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, **zna pojęcia treść i zakres wyrazu, język ogólnonarodowy, gwara, dialekt,**
  - fleksji – rozpoznaje na typowych przykładach części mowy: odmienne – rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, czasownik w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje), potrafi je odmieniać, w wyrazach oddziela temat od końcówki; rozpoznaje na typowych przykładach nieodmienne części mowy – przysłówki (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek), stara się stosować wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy, zna imiesłowy, z pomocą nauczyciela wyjaśnia zasady ich tworzenia i odmiany,
  - składni – rozpoznaje na typowych przykładach części zdania: podmiot, orzeczenie,

przydawkę, dopełnienie, okolicznik, rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu pojedynczym, a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, przy pomocy nauczyciela wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie, rozpoznaje zdania bezpodmiotowe, dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy typowych zdań pojedynczych, złożonych i **wielokrotnie złożonych**, wyodrębnia zdania składowe w typowych zdaniach złożonych i **wielokrotnie złożonych**, potrafi wymienić i określić na łatwych przykładach rodzaje zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), odróżnia zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące, stosuje je w swoich wypowiedziach

- **zna i próbuje stosować normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych**
- **wie, czym są manipulacja i prowokacja językowa**
- **zna językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, intuicyjnie je stosuje**

Ocenę **dostateczną** otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dopuszczającą oraz:

Kształcenie literackie i kulturowe

SŁUCHANIE

- świadomie uczestniczy w sytuacji komunikacyjnej przez uważne słuchanie wypowiedzi innych jej uczestników, rozumie większość wypowiedzi, reaguje na wypowiedzi kolegów i nauczyciela, m.in. prosi o ich powtórzenie, wyjaśnienie
- określa tematykę wysłuchanego utworu, ocenia wartość wysłuchanego tekstu, wybiera z wysłuchanego tekstu potrzebne informacje
- rozróżnia teksty o charakterze informacyjnym i perswazyjnym
- podejmuje próby rozpoznania intencji nadawcy wysłuchanego utworu, w tym aluzję, sugestię, manipulację

- rozpoznaje w typowych tekstach i sytuacjach komizm, kpinę i ironię jako wyraz intencji wypowiedzi

CZYTANIE UTWORÓW LITERACKICH I ODBIÓR TEKSTÓW KULTURY

- podejmuje próby samodzielnego odczytania różnych tekstów współczesnych i dawnych na poziomie przerośnym, podejmuje próby odczytania ich w różnych kontekstach
- **rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w tekstach literackich lub odszukuje ich znaczenie w przypisach**
- odczytuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, **rzeźbę, grafikę, fotografię**) na poziomie dosłownym i przerośnym, przy niewielkiej pomocy określa temat utworu i poruszony problem, odnosi się do najważniejszych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego
- zauważa i rozumie podstawowe emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi
- samodzielnie wskazuje najważniejsze informacje zawarte w tekście, przytacza opinie
- odróżnia opinię od faktu, fikcję od kłamstwa oraz fikcję od rzeczywistości, rozumie znaczenie terminów *realizm* i *fantastyka*
- dostrzega w analizowanym tekście perswazję, sugestię, ironię i nieskomplikowane aluzje
- wskazuje elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie sytuację, w jakiej znajdują się bohaterowie
- identyfikuje nadawcę i adresata wypowiedzi i określa ich główne cechy
- dostrzega i omawia główne motywy postępowania bohaterów
- identyfikuje w tekście poetyckim cechy liryki
- rozróżnia takie gatunki liryczne, jak pieśń, hymn, sonet, tren, **fraszka**
- charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza, nie utożsamia ich z autorem
- wskazuje środki wyrazu artystycznego wypowiedzi: neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, **porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm**
- wyodrębnia w tekście obrazy poetyckie i omawia sposób obrazowania
- odróżnia cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, fantasy, **epopei**
- identyfikuje elementy świata przedstawionego w utworze

- omawia fabułę, odróżnia fabułę utworu od akcji
- analizuje funkcję podtytułu, motta, puenty, punktu kulminacyjnego w utworach
- omawia i analizuje elementy komiksu, **piosenki**
- określa rodzaj narracji w tekście (pierwszoosobowa, trzecioosobowa)
- wyodrębnia w tekście epickim fragmenty opowiadania i opisu
- rozpoznaje cechy dramatu jako rodzaju literackiego w tekście, stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna najważniejsze cechy tragedii komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować typowe utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu
- czyta z podziałem na role i ze zrozumieniem dialogi ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu
- podaje przykłady utworów należących do literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki
- wskazuje w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich
- wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach, wykorzystuje do pracy spis treści
- wyszukuje i zapisuje cytaty z poszanowaniem praw autorskich, sporządza prosty przypis
- wymienia i rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, **artykuł, reportaż**
- analizuje proste symbole i alegorie występujące w poznanych tekstach kultury
- rozpoznaje adaptację filmową i teatralną, wie, czym się one różnią od oryginalnego tekstu
- określa rolę osób uczestniczących w procesie powstawania przedstawienia teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, producent, operator, dźwiękowiec, rekwizytor, inspicjent, sufler, statysta, oświetleniowiec, kostiumolog)
- dostrzega związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np. obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, **rzeźbą**)
- wspólnie z innymi lub samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów grupowych
- **rozpoznaje aforyzm i anegdotę**
- **w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) zauważa elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy wyliczenia, wykrzyknienia**
- rozpoznaje językowe i pozajęzykowe środki perswazji, np. w reklamie prasowej

- dostrzega funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie
- **rozpoznaje na typowych przykładach styl oficjalny, nieoficjalny (potoczny), urzędowy (mówiony i pisany) i artystyczny**
- potrafi nazwać, pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę

Tworzenie wypowiedzi (elementy retoryki, mówienie i pisanie)

- pisze na temat, starając się zachować przejrzystą kompozycję logicznej i spójnej wypowiedzi, pisze teksty zrozumiałe i klarowne, wyraża opinię i podaje argumenty na poparcie własnego stanowiska
- wykazuje dbałość o poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tekstu, zna najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i **wielokrotnie złożonego**, stara się je stosować w praktyce
- układa tekst o trójdzielnej kompozycji, stosuje akapity, dba o spójne nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi
- wykazuje dbałość o estetykę zapisu
- sporządza w różnych formach notatkę dotyczącą treści przeczytanego tekstu
- redaguje ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, uwzględniając w nich z reguły wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny
- tworzy plan ramowy i szczegółowy dłuższej wypowiedzi
- formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny, dodaje poprawny komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej
- streszcza, skraca, parafrazuje tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając większość zagadnień
- pisze opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów
- tworzy krótką wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, w rozprawce formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, dobiera przykłady do argumentów, podejmuje próbę wnioskowania, stosuje właściwe rozprawce słownictwo, rozróżnia rozprawkę z tezą od rozprawki z hipotezą
- pisze opowiadanie odtwórcze i twórcze; umieszcza dialog w tekście
- stosuje, w zależności od potrzeb tworzonego przez niego tekstu, narrację pierwszo- lub trzecioosobową

- w tekstach własnych wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis sytuacji, opis przeżyć, charakterystykę
- opisuje i **charakteryzuje siebie**, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje najważniejsze cechy bohaterów literackich i rzeczywistych
- **samodzielnie pisze swój życiorys, CV, podanie i list motywacyjny we własnej sprawie**
- przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje właściwy zapis graficzny
- opisuje dzieło malarskie, grafikę, plakat, **rzeźbę, fotografię** z odniesieniem do odpowiednich kontekstów; odczytuje wybrane sensoryczne przenośnie w różnych tekstach kultury
- pisze prosty scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi i didaskalia
- **pisze schematyczną recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając w niej swoją opinię**
- płynnie mówi na podany temat, starając się zachować zasady poprawności językowej i stylistycznej
- wyraża swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, odnosi się do cudzych poglądów i poznanych idei
- zna zasady poprawnej wymowy oraz norm dotyczących akcentowania wyrazów i zdań, zna wyjątki w akcentowaniu wyrazów
- wygłasza poprawny monolog, krótkie przemówienie, stara się uczestniczyć w dyskusji
- uczestniczy w dyskusji zgodnie z zasadami kultury
- rozróżnia środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia
- **zna i stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia**, stosuje zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy
- dostrzega zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację
- recytuje z pamięci tekst poetycki, podejmuje próbę interpretacji głosowej z uwzględnieniem tematu i wyrażanych emocji
- uczestniczy w omówieniu recytacji własnej, koleżanek i kolegów

Kształcenie językowe (gramatyka języka polskiego, komunikacja językowa i kultura

języka, ortografia i interpunkcja)

- zna zasady ortograficzne (u, ó, ź, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i małą litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek) i wyjątki od nich, stosuje je w praktyce, w razie problemów korzysta ze słownika ortograficznego
- dostrzega większość błędów językowych, korzysta z różnych źródeł, by je skorygować
- stosuje w tworzonych tekstach podstawową wiedzę językową z zakresu fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni
- ma podstawową wiedzę i stosuje ją w praktyce na typowych przykładach z zakresu:
  - fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde i miękkie; wskazuje upodobnienia pod względem dźwięczności i uproszczenia grup spółgłoskowych, utratę dźwięczności w wygłosie w poznanych przykładach, dostrzega rozbieżności między mową a pismem i zgodnie z tym zapisuje wyrazy, w których rozbieżności te występują,
  - słowotwórstwa i słownictwa – wie, czym są wyraz podstawowy i pochodny, podstawa słowotwórcza, formant, rdzeń, rodzina wyrazów i rozpoznaje je na typowych przykładach; rozumie różnicę między wyrazem pokrewnym a bliskoznacznym, dostrzega zróżnicowanie formantów pod względem ich funkcji, rozumie różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów, odróżnia typy wyrazów złożonych, zna typy skrótów i skrótowców i stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie, stosuje w swoich wypowiedziach przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy itp., potrafi podać przykłady synonimów, homonimów, antonimów, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; **rozumie różnice między treścią a zakresem wyrazu, w parze wyrazów potrafi wskazać wyraz o bogatszej treści i mniejszym zakresie, a także o uboższej treści i większym zakresie, wyjaśnia pojęcia: język ogólnonarodowy, gwara, dialekt,**
  - fleksji – rozpoznaje części mowy: odmienne – rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, czasownik w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje), potrafi je odmieniać, oddziela temat od końcówki w wyrazach, w których występują oboczności; rozpoznaje nieodmienne części mowy – przysłówki (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne

i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek), stara się stosować wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy, rozpoznaje imiesłowy, zna zasady ich tworzenia i odmiany,

– składni – rozpoznaje części zdania: podmiot, orzeczenie, przydawkę, dopełnienie, okolicznik, rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu pojedynczym, a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie, dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy zdań pojedynczych, złożonych i **wielokrotnie złożonych**, wyodrębnia zdania składowe w typowych zdaniach złożonych i **wielokrotnie złożonych**, potrafi wymienić i określić na typowych przykładach typy zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące

- **zna i stosuje znane mu normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych**
- **rozpoznaje i analizuje wybrane przykłady manipulacji i prowokacji językowej**
- **zna i świadomie stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia**

Ocenę **dobrą** otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dostateczną oraz:

Kształcenie literackie i kulturowe

SŁUCHANIE

- uważnie słucha i rozumie wypowiedzi kolegów i nauczyciela, żywo reaguje na wypowiedzi kolegów i nauczyciela, m.in. prosi o ich powtórzenie, uzupełnienie, wyjaśnienie
- słucha nagrań recytacji utworów poetyckich i prozatorskich oraz dostrzega środki wyrazu artystycznego tekstu

- wskazuje w tekstach treści informacyjne i perswazyjne
- analizuje i rozpoznaje intencję nadawcy wysłuchanego utworu, w tym aluzję, sugestię, manipulację
- rozpoznaje komizm, kpinę i ironię jako wyraz intencji wypowiedzi

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

- samodzielnie odczytuje większość tekstów współczesnych i dawnych na poziomie przenośnym, a w ich odczytaniu odnosi się do różnych kontekstów czyta płynnie, stosując się do zasad poprawnej interpunkcji, akcentowania i intonacji
- **rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w tekstach literackich, odszukuje ich znaczenie w przypisach**
- interpretuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, **rzeźbę, grafikę, fotografię**) na poziomie dosłownym i przenośnym, określa temat utworu i różnorakie poruszone w nim problemy, interpretuje tytuł utworu, odnosi się do najważniejszych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego
- rozumie i omawia podstawowe emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi
- odczytuje informacje zawarte w tekście, przytacza i sensownie komentuje opinie
- odróżnia opinię od faktu, fikcję od kłamstwa, fikcję od rzeczywistości w tekstach literackich i dziennikarskich, stosuje te rozróżnienia w praktyce, płynnie stosuje terminy: *realizm* i *fantastyka*
- analizuje w tekście manipulację, perswazję, sugestię, ironię, aluzję, nazywa je
- omawia elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie sytuację, w jakiej się znajdują bohaterowie
- charakteryzuje nadawcę i adresata wypowiedzi
- dostrzega i wyjaśnia motywy postępowania bohaterów, ocenia ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych zasad moralnych
- omawia w tekście poetyckim cechy liryki
- identyfikuje utwory należące do takich gatunków lirycznych, jak pieśń, hymn, tren, sonet, **fraszka**; wskazuje ich cechy
- charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza (jej sytuację, uczucia i stany), nie utożsamiając ich z autorem

- przytacza środki wyrazu artystycznego wypowiedzi: neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, **porównanie homeryckie**, **archaizację**, **kolokwializm**, określa ich funkcje w tekście
- podejmuje próby interpretacji obrazów poetyckich
- odróżnia i omawia cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, **epopei**
- przedstawia i analizuje elementy świata przedstawionego w utworze, omawia ich funkcję w konstrukcji utworu
- omawia wpływ rodzaju narracji na kształt utworu
- w komiksach, piosenkach i innych tekstach kultury popularnej znajduje nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych
- wyodrębnia w tekście epickim fragmenty np. charakterystyki pośredniej i bezpośredniej, opisu przeżyć, tekstów użytkowych
- wymienia cechy dramatu jako rodzaju literackiego, stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna cechy tragedii komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu
- interpretuje głosowo dialogi ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu
- omawia cechy literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki
- omawia w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich
- wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach
- wykorzystuje do pracy spis treści, wyszukuje i zapisuje cytaty z poszanowaniem praw autorskich, sporządza przypis, wyszukuje i porównuje informacje w różnych tekstach, m.in. popularnonaukowych i naukowych
- dostrzega różnice stylu i **intencji** między tekstem literackim, naukowym i popularnonaukowym, wyszukuje w nich potrzebne informacje
- wymienia i rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, **artykuł**, **reportaż**, **podaje cechy tych gatunków**, uzasadnia przynależność tekstu prasowego do publicystyki
- analizuje i podejmuje próby odczytania symboli i alegorii występujących w poznanych tekstach kultury
ocenia adaptację filmową i teatralną, muzyczną i inne; krytycznie wypowiada się na jej

temat, odwołując się do jej struktury i treści

- analizuje związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np. obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, **rzeźbą**)
- samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów grupowych
- **interpretuje aforyzm i anegdotę**
- **w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) zauważa elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy wyliczenia, wykrzyknienia; analizuje wybrane z nich**
- analizuje i omawia językowe i pozajęzykowe środki perswazji, np. w reklamie
- analizuje funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie
- **wyróżnia w tekście cechy stylu oficjalnego, nieoficjalnego (potocznego), urzędowego (mówionego i pisanego) i artystycznego**
- interpretuje pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę; wie, czym się różnią, dostrzega ważne elementy i wybrane konteksty dzieła malarskiego

Tworzenie wypowiedzi (elementy retoryki, mówienie i pisanie)

- pisze na temat, stosując przejrzystą kompozycję logicznej wypowiedzi, polemizuje ze stanowiskiem innych, formułuje rzeczowe argumenty poparte przykładami
- zachowuje poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tworzonego tekstu, stosuje najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i **wielokrotnie złożonego**, pisze przeważnie teksty wyczerpujące temat, zrozumiałe, klarowne
- układa tekst o trójdzielnej kompozycji z uwzględnieniem akapitów, stosuje cytaty i potrafi go wprowadzić do tekstu, pamiętając o cudzysłowie oraz nawiązaniu, dba o spójne nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi, w tym w przemówieniu
- zachowuje estetykę zapisu
- dobiera formę notatki dotyczącej wysłuchanej wypowiedzi do własnych potrzeb
- redaguje poprawne ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, **apel**, uwzględniając w nich wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny
- tworzy plan ramowy i szczegółowy dłuższej wypowiedzi, uwzględniając w nim najważniejsze zagadnienia, zgodnie z funkcją tworzonego tekstu

- formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny; dodaje poprawny komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej
- streszcza, skraca, parafrazuje tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając większość zagadnień, zgodnie z funkcją skracanego czy przekształcanego tekstu
- pisze poprawne opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, dziennik, pamiętnik, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów i funkcją tekstu
- tworzy wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, w rozprawce formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, samodzielnie podaje przykłady do argumentów, wnioskuje, stosuje właściwe rozprawce słownictwo
- w opowiadaniu odtwórczym i twórczym stosuje elementy charakterystyki pośredniej, wprowadza realia epoki w tekście odwołującym się do minionych epok
- stosuje, w zależności od potrzeb tworzonego przez niego tekstu, narrację pierwszo- lub trzecioosobową
- w tekstach własnych swobodnie wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis sytuacji, opis przeżyć wewnętrznych, mowę zależną i niezależną w celu dynamizowania akcji i charakteryzowania bohatera
- opisuje i **charakteryzuje siebie**, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje cechy bohaterów literackich i rzeczywistych
- **posługuje się stylem urzędowym, samodzielnie pisze swój życiorys, CV, podanie i list motywacyjny**
- przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje w nim właściwy zapis graficzny, stara się formułować ciekawe pytania, wykorzystuje zdobytą z różnych źródeł wiedzę na temat podjęty w rozmowie
- opisuje dzieło malarskie, **grafikę**, plakat, **rzeźbę**, **fotografię** z odniesieniem do odpowiednich kontekstów; odczytuje sensory przenośne w wybranych tekstach kultury, podejmuje próbę interpretacji tekstu kultury, np. obrazu, plakatu, grafiki
- pisze scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi i didaskalia
- **pisze recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając w niej swoją opinię oraz podstawowe słownictwo związane z dziedziną recenzowanego zjawiska**
- wyraża swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, odnosi się do cudzych poglądów

i poznanych idei

- stosuje się do zasad poprawnej wymowy oraz norm dotyczących akcentowania wyrazów i zdań, zna i stosuje wyjątki w akcentowaniu wyrazów
- wygłasza poprawny monolog, przemówienie, aktywnie uczestniczy w dyskusji
- prezentuje w dyskusji swoje stanowisko, rozwija je odpowiednio dobranymi argumentami, świadome stosuje retoryczne środki wyrazu
- uczestniczy w dyskusji zgodnie z zasadami kultury, logicznie formułuje argumenty
- potrafi zastosować środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia
- **zna i stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia**, zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy
- reaguje z zachowaniem zasad kultury na zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację
- recytuje z pamięci tekst poetycki, interpretując go z uwzględnieniem tematu i wyrażanych emocji
- ocenia recytację własną, koleżanek i kolegów i przedstawia uzasadnienie swojej oceny

Kształcenie językowe (gramatyka języka polskiego, komunikacja językowa i kultura języka, ortografia i interpunkcja)

- sprawnie stosuje w praktyce zasady ortograficzne (u, ó, ź, rz, ch, h, om, on, em, en, a, e, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek), w razie wątpliwości korzysta ze słownika ortograficznego
- koryguje błędy językowe w tworzonym przez siebie tekście, analizuje i porównuje przy tym wiedzę z różnych źródeł informacji
- analizuje elementy językowe w tekstach kultury (np. w reklamach, plakacie, piosence), wykorzystując wiedzę o języku w zakresie fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni
- ma wiedzę, którą stosuje w praktyce, z zakresu:
  - fonetyki – zna różnicę między głóską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głóski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde, miękkie; wskazuje upodobnienia pod względem dźwięczności i uproszczenia grup spółgłoskowych, zjawiska utraty dźwięczności w wygłosie, dostrzega rozbieżności między mową a pismem i zgodnie

z tym zapisuje wyrazy, w których te rozbieżności występują,

- słowotwórstwa i słownictwa – rozpoznaje wyraz podstawowy i pochodny, podstawę słowotwórczą, formant, rdzeń, tworzy rodzinę wyrazów; odróżnia wyraz pokrewny od bliskoznacznego, stosuje poprawnie formanty do tworzenia wyrazów pochodnych, umie je nazwać, rozpoznaje wyrazy złożone słowotwórczo, wskazuje różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów; zna typy skrótów i skrótowców i stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie, świadomie stosuje w swoich wypowiedziach popularne przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy we właściwym kontekście itp., rozróżnia synonimy, homonimy, antonimy, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; **wyjaśnia różnice między treścią a zakresem wyrazu, różnicuje wyrazy ze względu na ich treść i zakres, odróżnia język ogólnonarodowy od gwary i dialektu,**
- fleksji – nazywa i odmienia odmienne części mowy: rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, czasownik w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje); oddziela temat od końcówki, także w wyrazach, w których występują oboczności; nazywa nieodmienne części mowy: przysłówek (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek, wykrzyknik); stosuje wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy; tworzy i odmienia imiesłowy,
- składni – rozpoznaje i nazywa części zdania: podmiot (i jego rodzaje: gramatyczny, logiczny, szeregowy i domyślny), orzeczenie (odróżnia orzeczenie czasownikowe od imiennego), przydawkę, dopełnienie, okolicznik (czasu, miejsca, sposobu, przyczyny, celu); nazywa związki wyrazów w zdaniu pojedynczym (w tym rozpoznaje wyraz nadrzędny i podrzędny), a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny; wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie; dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy zdań pojedynczych, złożonych i **wielokrotnie złożonych**, wyodrębnia zdania składowe w zdaniach złożonych i **wielokrotnie**

złożonych, potrafi określić typy zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), a także rozpoznać rodzaje zdań złożonych współrzędnie (łącznie, rozłącznie, przeciwstawnie i wynikowo) i podrzędnie (przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe, **podmiotowe** i **orzecznikowe**); w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące

- **świadomie stosuje znane mu normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych**
- **analizuje przykłady manipulacji i prowokacji językowej, nie poddaje się im**
- **zna językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, świadomie je stosuje**

Ocenę **bardzo dobrą** otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dobrą oraz:

Kształcenie literackie i kulturowe

SŁUCHANIE

- aktywnie słucha i rozumie wypowiedzi kolegów i nauczyciela jako uczestnik różnych sytuacji mówienia w czasie zajęć lekcyjnych, analizuje treść i kompozycję wypowiedzi innych, poprawność językową i stylistyczną
- słucha nagrań recytacji utworów poetyckich i prozatorskich oraz ocenia zabiegi związane z prezentacją walorów artystycznych tekstu
- interpretuje wysłuchany tekst, uwzględniając intencję jego nadawcy, w tym aluzję, sugestię, manipulację
- analizuje i omawia w wysłuchanych utworach elementy komizmu, kpiny i ironii jako wyraz intencji wypowiedzi

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

- samodzielnie odczytuje teksty współczesne i dawne na poziomie przenośnym i symbolicznym, interpretuje je w różnych kontekstach, czyta płynnie, stosując się do zasad poprawnej interpunkcji, akcentowania i intonacji oraz uwzględnia budowę wersyfikacyjną, a także organizację rytmiczną utworu poetyckiego
- **rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w tekstach**

literackich, odszukuje ich znaczenie w przypisach lub innych źródłach, odróżnia archaizm od archaizacji

- analizuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, **rzeźbę, grafikę**) na poziomie dosłownym, przenośnym i symbolicznym, określa temat utworu i poruszone problemy, ustosunkowuje się do nich, dąży do zrozumienia ich złożoności i niejednoznaczności, samodzielnie interpretuje tytuł utworu, odnosi się do kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego
- zauważa, rozumie i omawia emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi, polemizuje z nimi
- interpretuje informacje zawarte w tekście, przytacza i komentuje opinie, odnosząc się do nich
- odróżnia prawdę od prawdopodobieństwa, wskazuje elementy biograficzne i autobiograficzne w dziełach literackich, odróżnia je od wspomnień i pamiętnika lub dziennika; płynnie stosuje terminy *realizm* i *fantastyka*
- ustosunkowuje się do różnych sposobów oddziaływania tekstu na odbiorcę, takich jak perswazja, sugestia, ironia, aluzja, wartościowanie, manipulacja itp., płynnie stosuje ww. terminy
- całościowo omawia elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie złożone sytuacje, w jakich znajdują się bohaterowie
- szczegółowo charakteryzuje nadawcę i adresata wypowiedzi, podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń
- dostrzega i wyjaśnia złożone motywy postępowania bohaterów, wartościuje ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych zasad moralnych, stara się unikać prostych, jednoznacznych ocen
- wskazuje w tekstach cechy typowe dla liryki, epiki czy dramatu, cechy gatunkowe takich tekstów, jak pieśń, hymn, sonet, tren, **fraszka**
- charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza (jej sytuację, uczucia i stany), podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń
- analizuje środki stylistyczne, takie jak neologizm, prozajizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, **porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm**, określa ich funkcje w tekście i wpływ na kształt i wymowę utworu

- wnikliwie omawia obrazy poetyckie obecne w tekście
- odróżnia i omawia cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, fantasy, **epopei**, podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń
- przedstawia i szczegółowo analizuje elementy świata przedstawionego w utworze, omawia ich funkcję w konstrukcji utworu
- stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna cechy tragedii, komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu, odróżnia dramat od inscenizacji i adaptacji
- proponuje własną interpretację głosową dialogów ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu
- omawia cechy literatury dydaktycznej, podaje przykłady utworów należących do literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki
- wskazuje, jaką funkcję pełnią w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich
- wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach; wykorzystuje do pracy spis treści, wyszukuje i zapisuje cytaty z poszanowaniem praw autorskich, sporządza przypis, wyszukuje i porównuje informacje w różnych tekstach, m.in. popularnonaukowych i naukowych – używa ich do własnych celów
- ma świadomość różnic stylu i intencji między tekstem literackim, naukowym, popularnonaukowym i publicystycznym
- wymienia i rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, **artykuł**, **reportaż**; **podaje cechy tych gatunków**, uzasadnia przynależność tekstu prasowego do publicystyki; w wypowiedziach świadomie i konsekwentnie stosuje nazwy gatunków publicystycznych; wie, czym publicystyka różni się od literatury
- analizuje i interpretuje symbole i alegorie występujące w tekstach kultury, określa ich funkcje
- wie, czym się różni adaptacja od oryginalnego tekstu; analizuje zamysł pisarza i twórców adaptacji
- określa i ocenia rolę osób uczestniczących w procesie powstawania przedstawienia

teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, producent, operator, dźwiękowiec, rekwizytor, inspicjent, sufler, statysta, oświetleniowiec, kostiumolog)

- wnikliwie, korzystając z różnych źródeł informacji, analizuje związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np. obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, **rzeźbą**)
- samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów, samodzielnych lub grupowych, podejmuje w nich tematy związane z historią, filozofią, sztuką
- **interpretuje aforyzm i anegdotę**
- **w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) analizuje i omawia elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy, wyliczenia, wykrzyknienia**
- **wnikliwie analizuje** językowe i pozajęzykowe środki perswazji (np. w reklamie prasowej), reaguje adekwatnie do nich, nie ulega im niepotrzebnie
- dostrzega i omawia funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie
- **wskazuje elementy stylu oficjalnego, nieoficjalnego (potocznego), urzędowego (mówionego i pisanego) i artystycznego w tekstach, np. literackich, i określa ich funkcję**
- interpretuje pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę; wybiera i omawia konteksty związane z analizowanym dziełem

Tworzenie wypowiedzi (elementy retoryki, mówienie i pisanie)

- pisze wyczerpująco i na temat, stosując funkcjonalną, urozmaiconą kompozycję, logikę wypowiedzi
- zachowuje poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tworzonego tekstu, stosuje zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i **wielokrotnie złożonego**, pisze teksty wyczerpujące temat, zrozumiałe, klarowne
- zachowuje przemyślaną, trójdzieloną kompozycję dłuższej wypowiedzi, w tym w przemówieniu; konsekwentnie i logicznie stosuje akapity, dba o spójne, ciekawe nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi
- zachowuje estetykę zapisu, jego teksty są poprawne, przejrzyste i czytelne
- posługując się bogatym słownictwem, poprawnie redaguje różne formy wypowiedzi, m.in. opowiadanie z elementami dialogu i monologu, opisu, charakterystyki, zróżnicowane

stylistycznie i funkcjonalnie opisy, recenzję i notatkę (różnorodne postaci)

- redaguje poprawne ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, **apel**, uwzględniając w nich wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny i funkcję tekstu
- tworzy plan ramowy i rozbudowany szczegółowy dłuższej wypowiedzi
- formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny, dodaje trafny, przemyślany komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej
- streszcza, skraca, parafrazuje tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając zagadnienia
- pisze opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, dziennik, pamiętnik, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów, stylizuje język, np. listu na język dawnych epok
- tworzy wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, odwołując się do kontekstów, np. historycznego, biograficznego, kulturowego; w rozprawce swobodnie formułuje tezę, hipotezę oraz wnikliwie argumenty; samodzielnie podaje przykłady do argumentów; wnioskuje, dobierając słownictwo właściwe rozprawce
- w opowiadaniu odtwórczym i twórczym indywidualizuje język bohatera, wprowadza nieszablonowe rozwiązania kompozycyjne
- w tekstach własnych swobodnie i celowo wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis sytuacji, opis przeżyć wewnętrznych, mowę zależną i niezależną w celu dynamizowania akcji i charakteryzowania bohatera
- wnikliwie opisuje i **charakteryzuje siebie**, postaci rzeczywiste i fikcyjne, **porównuje cechy bohaterów literackich i rzeczywistych**, ocenia i wartościuje ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych norm moralnych
- **samodzielnie pisze życiorys, CV, podanie i list motywacyjny**
- przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje w nim właściwy zapis graficzny, dba o ciekawe pytania, wykorzystuje zdobytą z różnych źródeł wiedzę na temat podjęty w rozmowie
- opisuje dzieło malarskie, **grafikę**, plakat, **rzeźbę**, **fotografię** z odniesieniem do odpowiednich kontekstów; odczytuje sensory przenośne w wybranych tekstach kultury, interpretuje tekst kultury, np. obrazu, plakatu, grafiki
- pisze scenariusz na podstawie własnych pomysłów
- **pisze wyczerpującą temat recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając**

w niej swoją opinię i operując właściwym dla recenzji słownictwem, omawia krytycznie elementy tekstu kultury, stosując odpowiednio dobrane słownictwo

- **wyraża własne zdanie, trafnie polemizuje** ze stanowiskiem innych, formułuje rzeczowe i samodzielne argumenty poparte celnie dobranymi przykładami, np. wprowadza cytaty z tekstów filozoficznych, sentencje, przysłowia na poparcie swojego stanowiska
- stosuje się do zasad poprawnej wymowy oraz norm dotyczących akcentowania wyrazów i zdań, zna i stosuje wyjątki w akcentowaniu wyrazów, unika regionalizmów i elementów gwary środowiskowej, które są niezgodne z normą językową
- wygłasza poprawny, ciekawy monolog, przemówienie, uczestniczy w dyskusji, posługując się wieloma środkami wyrazu
- wyraża swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, czynnie się odnosi do cudzych poglądów i poznanych idei
- aktywnie uczestniczy w dyskusji, używając środków językowych wyrażających stosunek mówiącego do przedstawianych treści; nawiązując do wypowiedzi przedmówców, podejmuje próby prowadzenia dyskusji
- dobiera i stosuje różnorodne środki językowe odpowiednio do sytuacji i odbiorcy oraz rodzaju komunikatu
- prezentuje w dyskusji swoje stanowisko, rozwija je odpowiednio dobranymi, przemyślanymi argumentami, świadome stosuje retoryczne środki wyrazu
- stosuje środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia odpowiednio do sytuacji i odbiorcy oraz rodzaju komunikatu
- **zna i swobodnie stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia**, zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy
- reaguje swobodnie i z zachowaniem zasad kultury na zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację
- recytuje z pamięci teksty poetyckie, interpretując je głosowo z uwzględnieniem tematu i wyrażanych emocji oraz na przykład przez poprawne stosowanie pauz w tekście zawierającym przerzutnie
- krytycznie ocenia recytację własną, koleżanek i kolegów; przedstawia rzeczowe, wnikliwe, bezstronne i życzliwe uzasadnienie swojej oceny
- płynnie mówi na podany temat, zachowując zasady poprawności językowej

i stylistycznej; udowadnia swoje racje za pomocą rzeczowych argumentów ułożonych w logiczny wywód

Kształcenie językowe (gramatyka języka polskiego, komunikacja językowa i kultura języka, ortografia i interpunkcja)

Umiejętnie stosuje wiedzę językową w zakresie:

- stosowania w praktyce zasad ortograficznych (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek), korzysta ze słownika ortograficznego, by wyjaśnić wątpliwości dotyczące wyrazów rzadkich, o nietypowej pisowni
- dostrzegania i korekty błędów językowych w tworzonym przez siebie tekście
- analizy elementów językowych w tekstach kultury (np. w reklamach, plakacie, piosence), z wykorzystaniem wiedzy o języku w zakresie fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni
- ma wiedzę, którą płynnie stosuje w praktyce, z zakresu:
  - fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde, miękkie; wie, na czym polega zjawisko upodobnień pod względem dźwięczności, uproszczeń grup spółgłoskowych, utraty dźwięczności w wygłosie; ma świadomość rozbieżności między mową a pismem i świadomie to wykorzystuje, dbając o poprawność ortograficzną pisanych tekstów,
  - słowotwórstwa i słownictwa – rozpoznaje wyraz podstawowy i pochodny, podstawę słowotwórczą, formant, rdzeń, tworzy rodzinę wyrazów; odróżnia wyraz pokrewny od bliskoznacznego, poprawnie stosuje formanty do tworzenia wyrazów pochodnych, umie je nazwać, rozpoznaje wyrazy złożone słowotwórczo, wskazuje różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów, zna typy skrótów i skrótowców oraz stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie; świadomie stosuje w swoich wypowiedziach popularne przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy we właściwym kontekście itp., rozróżnia synonimy, homonimy, antonimy, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; **wyjaśnia różnice między treścią a zakresem wyrazu, różnicuje wyrazy ze względu na ich treść i zakres, odróżnia język ogólnonarodowy od gwary i dialektu,**

- fleksji – swobodnie nazywa i odmienia odmienne części mowy (także w przypadku wyrazów podchwytliwych): rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje), oddziela temat od końcówki, także w wyrazach, w których występują oboczności; nazywa nieodmienne części mowy (także w przypadku podchwytliwych wyrazów): przysłówek (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek, wykrzyknik), stosuje wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy, tworzy i odmienia imiesłowy,
- składni – rozpoznaje i nazywa części zdania: podmiot (i jego rodzaje: gramatyczny, logiczny, szeregowy i domyślny), orzeczenie (odróżnia orzeczenie czasownikowe od imiennego), przydawkę, dopełnienie, okolicznik (czasu, miejsca, sposobu, przyczyny, celu), nazywa związki wyrazów w zdaniu pojedynczym (w tym rozpoznaje wyraz nadrzędny i podrzędny w związkach wyrazów, rozpoznaje związek zgody, rządu i przynależności), a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie, dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy rozbudowanych zdań pojedynczych, złożonych i **wielokrotnie złożonych**, wyodrębnia zdania składowe w zdaniach złożonych i **wielokrotnie złożonych**, potrafi określić typy zdań pojedynczych (rozwinięte i nierozwinięte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), a także rozpoznać rodzaje zdań złożonych współrzędnie (łącznie, rozłącznie, przeciwstawnie i wynikowo) i podrzędnie (przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe, **podmiotowe** i **orzecznikowe**) na prostych przykładach; w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące
- **swobodnie wykorzystuje znane normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych**

- **rozpoznaje i rozumie przykłady manipulacji i prowokacji językowej, aktywnie je komentuje i reaguje na nie**
- **zna językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, aktywnie i asertywnie je stosuje**

Ocenę **celującą** otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę bardzo dobrą, a ponadto przejawia wiele umiejętności w zakresie przykładowo podanych zagadnień:

Kształcenie literackie i kulturowe

SŁUCHANIE

- ocenia wysłuchany tekst pod względem merytorycznym oraz poprawnościowym, stosuje kryteria oceny odpowiednio dobrane do celu wypowiedzi i intencji nadawcy
- samodzielnie odczytuje i interpretuje zabiegi związane z prezentacją walorów artystycznych nagrania wzorcowej recytacji
- analizuje i wykorzystuje w nowych sytuacjach dydaktycznych informacje wybrane z wysłuchanego tekstu

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

- czyta różne teksty (zarówno współczesne, jak i dawne, przewidziane w programie nauczania oraz spoza niego) na poziomie dosłownym, przenośnym i symbolicznym
- samodzielnie i z pasją interpretuje teksty pisane i inne teksty kultury, uwzględniając intencję nadawcy oraz konteksty niezbędne do interpretacji, proponuje własną interpretację głosową tekstu
- praktycznie wykorzystuje informacje wybrane z tekstu literackiego, popularnonaukowego, naukowego; systematycznie i skutecznie szuka nowych informacji w celu realizacji zainteresowań humanistycznych
- krytycznie, wielostronnie i z zaangażowaniem poznawczym ocenia i wartościuje treści, zachowania i postawy przedstawione w utworach w odniesieniu do systemu moralnego i etycznego
- analizuje niejednorodność dzieł literackich

Tworzenie wypowiedzi (elementy retoryki, mówienie i pisanie)

- samodzielnie buduje spójne, logiczne, rzeczowe wypowiedzi na podany temat, w których

przedstawia własne, ciekawe stanowisko lub płynnie dowodzi przyjętych racji za pomocą popartych przykładami argumentów uwzględniających różne konteksty kulturowe

- tworzy oryginalne notatki, posługując się bogatym słownictwem
- podejmuje próby własnej twórczości literackiej, świadomie stosując różnorodne środki stylistyczne, parafrazuje utwory znanych twórców
- pisze wypowiedzi oryginalne pod względem sposobu ujęcia tematu; wykazuje się szczególną dbałością o poprawność językową, bezbłędny zapis, logiczną i pomysłową kompozycję; jego język charakteryzuje się własnym stylem lub jego zaczątkami
- aktywnie uczestniczy w realizacji projektów, będąc przewodniczącym grup projektowych lub pełniąc inną ważną dla danego projektu funkcję
- proponuje tematy rozmów odnoszące się do omawianych utworów
- aktywnie uczestniczy w dyskusji jako dyskutant lub przewodniczący, rzeczowo przedstawia swoje stanowisko i wnioski, formułuje oryginalne, przemyślane sądy i spostrzeżenia
- interpretuje głośno wygłaszany z pamięci lub czytany tekst, uwzględniając funkcję zastosowanych środków stylistycznych, charakter tekstu, konteksty
- przejawia szczególną dbałość o kulturę słowa
- oceniając pracę innych, przedstawia krytyczną, rzeczową refleksję wynikającą z wnikliwej analizy wykonanych zadań i erudycji polonistycznej, pozostaje przy tym bezstronny i życzliwy

Kształcenie językowe (gramatyka języka polskiego, komunikacja językowa i kultura języka, ortografia i interpunkcja)

- wykorzystując wiedzę o języku, odczytuje sensy symboliczne i przenośne w tekstach kultury jako efekt świadomego kształtowania warstwy stylistycznej wypowiedzi
- samodzielnie poszerza wiedzę językową i wykorzystuje ją we własnych wypowiedziach